

B O E K E N

Vaag utopisme

Hugo Keuzenkamp bespreekt: Jan Tinbergen en Jan Berkhouwer, *De Toekomst van het Democratisch Socialisme*, 1994: Barjesteh, Meeuwes & Co, Rotterdam/Londen.

In 1994 overleed Jan Tinbergen, één van de grote sociaal-democraten van deze eeuw. Tinbergen was utopist en pragmaticus tegelijk. In het vijftiende *Jaarboek voor het Democratisch Socialisme* staat een mooie schets van Aad Blok van zijn werk in de periode 1930-1960. De denkbeelden die Tinbergen rond 1960 had heeft hij tot zijn dood aangehangen en verder uitgewerkt.

In *De Toekomst van het Democratisch Socialisme*, dat kort na Tinbergens dood verscheen, zet hij die denkbeelden samen met Jan Berkhouwer nog eens op een rij. In honderd bladzijden komen uiteenlopende zaken aan de orde, van de behoefte aan een sobere levensstijl tot de noodzaak voor een wereldregering. Veel van de ideeën klinken sympathiek maar ook utopisch of zelfs naïef. Dat mag, in een poging om een wenkend perspectief te schetsen. Toch geloof ik niet dat dit boek de sociaal democratie de weg naar de toekomst wijst. Maar eerst de inhoud van het boek.

De achtergrond van de redeneringen is een maatschappelijke ontwikkeling waar de auteurs zich tegen af zetten. Ze zien een individualiserende samenleving, waarbij toenemende mobiliteit en flexibiliteit leiden tot een ont-

hechting van het individu. Dat wordt gecompenseerd door een vlucht in materialisme en nationalisme. Dit heeft vele nadelige gevolgen, zoals de aanslag op de duurzaamheid van de samenleving, de toenemende kans op conflicten, de bedreiging van de opvoeding van kinderen als ouders steeds vaker beiden een baan aanvaarden. Daarom moet de greep van het individu op de directe leefomgeving hersteld worden, en de nadruk op productieve arbeid en consumptie worden verminderd. Berkhouwer en Tinbergen benadrukken het belang van 'kleine verbanden'. Het mensbeeld dat uit het boek naar voren komt, is niet erg hoopgevend. Individuen maken verkeerde keuzen (nationalisme, consumptie van schadelijke of overbodige producten, zoals drank en cd's) en worden ontevreden als ze niet in staat zijn de door reclame aangeprezen producten te consumeren. Maatschappelijke teloorgang, afgunst, vervuiling en oorlog zijn de gevolgen.

Specialisten

Maar er is hoop. Er zijn namelijk specialisten die de problemen kunnen benoemen en oplossingen aandragen. De vlucht in productie en consumptie, zo blijkt uit onderzoek van zulke specialisten, lijdt nauwelijks tot een hoger welvaartsgevoel. Welvaart is namelijk relatief, hangt af van wat de burens doen en laten. Een matiger consumptiepatroon leidt dus niet tot het bederf van het levensgenot. Maak dat aan de mensen duidelijk, en een collectieve consumptiematiging kan worden

ingezet. Andere specialisten hebben aangetoond dat het uiteenvallen van de Sovjet-Unie te ver is doorgeslagen. Was de staat eerst te groot, nu is er te veel versplintering met verval in nationalisme. Luister naar de specialisten, zij wijzen de middenweg tussen te groot en te klein bestuursniveau. Natuurlijk, nationalisme komt ook voort uit de grote mondiale ongelijkheid. Bovendien leidt dat tot migratie die ongewenst is (gezien de positie van minderheden in de rijke landen). Gelukkig ligt ook hier onderzoek gereed: de ontwikkelingshulp moet omhoog, en we moeten haast maken met een wereldregering van moreel hoogstaande leiders.

Wat betreft die ontwikkelingshulp is de redenering extreem mechanisch. Bij een ontwikkelingshulp van 0,35 procent van het Bruto Nationaal Produkt van de rijke landen zal het volgens de auteurs nog vijf eeuwen duren voordat er sprake is van inkomensgelijkheid tussen de rijke en de arme landen. Een percentage van 25 (!) procent zou het ontwikkelingsproces halveren. De redenering is even absurd als het getal. Maar momenteel verdelen we nog meer dan dat binnenslands, dus waarom niet internationaal als de wereld snel globaliseert. Zelden lees je nog zo'n onverhuld pleidooi voor kassasocialisme.

De opmerkingen over de noodzaak van uitbreiding van de VN met een wereldpolitie zijn ontwapenend. De VN dient het algemeen wereldbelang en moet dus als een soort 'benevolent gouverner' optreden bij conflicten, des-

B O E K E N

noods met harde hand. Maar wat als dat algemeen belang niet zomaar te definiëren valt? De auteurs suggereren om dan te beslissen met meerderheid van stemmen. Ik zie de *vs* haar machtspositie al uit handen geven aan de Algemene Vergadering in New York. En wat te denken van de mogelijkheid dat zo'n centraal bestuursorgaan meer macht naar zich toetrekt dan de specialisten van de optimale bestuurtheorie bedoelden? Of als een machtige partij de *VN* tart (zelfs tegen kleine agressie in Joegoslavië lijken de *VN* nauwelijks opgewassen)?

Berkhouwer en Tinbergen zijn

zich bewust van hun utopisme. Maar, schrijven ze: 'Het enige dat telt zijn de feiten: zijn er grensoverschrijdende problemen, moeten die worden opgelost en zo ja, hoe?' Uit deze vraagstelling volgt volgens hen de noodzaak voor een wereldregering, meer ontwikkelingshulp, consumptiematiging en solidariteit. Op heikele punten (werkgelegenheid, sociale zekerheid, medezeggenschap) blijven de auteurs in vaagheden steken. Juist een nieuwe bezinning op de taakverdeling tussen individu en overheid behoort tot de kernvragen van het democratisch socialisme. Wie is waarvoor verant-

woordelijk? Is solidariteit nog een collectieve zaak of zijn juist hier ook de kleine verbanden steeds belangrijker (en wat zijn dan de consequenties voor bijvoorbeeld de sociale zekerheid)? Heeft herverdeling op nationale en internationale schaal nog dezelfde functie als in het verleden? Mogen we op goedwillende specialisten, die het beste met ons voor hebben, vertrouwen? Het democratisch socialisme heeft weinig toekomst als deze vragen onbeantwoord blijven.

HUGO KEUZENKAMP

is redacteur van S & D

